

А. А. Герашенко, докторант, каф. Культурології
Національний університет "Києво-Могилянська академія"
ул. Григорія Сковороди, 2, Київ, 04655, Україна

ВИЗУАЛЬНОЕ ИСКУССТВО КАК ИНСТРУМЕНТ РЕОРГАНИЗАЦИИ ПОСТКАТАСТРОФИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ

В статье проанализированы художественные подходы к трансформации застарелого травматического опыта разных стран, очерчены психологические и социальные проблемы, которые могут возникать в обществе, где не реорганизована катастрофическая травматическая память, обоснован вывод о целесообразности пересмотра подходов к решению отмеченной проблемы в Украине.

Ключевые слова: посткатастрофическая память, травматическая память, визуальное искусство, работа горя.

O. O. Geraschenko, Ph.D. scholar, Culture Studies
National University "Kyiv Mohyla Academy"
2, Skovorody street, Kyiv, 04655, Ukraine

VISUAL ART AS AN INSTRUMENT OF REORGANIZATION OF POST-CATASTROPHIC MEMORY

This article provides analysis of the Art approach towards transformation of longstanding traumatic experience in different countries, suggests possible consequences for the society in case if the catastrophic memory remains un-reorganized and grounds conclusion as for need to review approaches towards the later problem in Ukraine.

During last three decades of statehood one can observe dynamic movement of Ukraine toward cultural assertion. One of its important elements is the comprehension of public traumatic experience. The latter bares immense importance for the success of Ukraine as a state due to the fact that for generations Ukrainians have been accumulating memory of mournful events that took place in the lives of their ancestors without the possibility to carry out the proper work of sorrow.

Topicality of the mentioned problem has a special meaning nowadays considering that the state of Ukraine apt for new bouleversements. In the circumstances of internal and external turbulence conclusion of a new social contract is crucial, at the same time the negative experience of generations which was not proper transformed, does not allow to address current social problems rationally and to consolidate society.

Much is already said as for the role of memory in recreation of the past for the sake of the future, but the place of artistic practices in this process remains complex and uncomprehended. How do artistic practices objectivate social life and assist healing? Visual art resonates with private or collective memory allowing new means of acceptance as well as perceptual rectification and conceptualization of experience associated with sorrow.

This article suggests the theoretical and methodological analysis of the "work of sorrow" through the prism of artistic expressions, characterizes their influence of re-organization of traumatic memory and demonstrates the role of visual art as an instrument to operate with reminiscence.

Key words: post-catastrophic memory, traumatic memory, visual arts, work of sorrow.

УДК 323.2 (477)
ORCID 0000-0001-6936-7765

О. А. Гриценко, канд. тех. наук, с. н. с.
Институт культурології НАМ України
б-р Т. Шевченка, 50–52, Київ, 01032, Україна
grytsenko2908@gmail.com

НАРАТИВИ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ В КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Стаття містить культурологічний аналіз такого аспекту процесу декомунізації в Україні, як сформовані в ході суспільної комунікації нарративи, що описують та оцінюють цей процес із різних ідеологічних і світоглядних позицій, почасти міфологізуючи його. Аналіз здійснено з методологічної перспективи культурних досліджень: декомунізація трактується як соціокультурне явище; це передбачає розгляд таких аспектів, як творення/продукування цього явища, його регулювання та суспільна рецепція породжених ним ідентичностей, його репрезентації у культурній комунікації, що оформлюються в нарративи, з котрих у статті розглянуто чотири: "нарратив очищення", його регіональний варіант, негативний нарратив "бандеризації" та ліберальний нарратив.

Ключові слова: декомунізація, репрезентація, політична міфологія, національна ідентичність, історична пам'ять, нарратив.

Постановка проблеми. Працю присвячено дослідженню такого аспекту процесу декомунізації в Україні, як нарративи, сформовані в ході культурної комунікації, ініційованої втіленням декомунізаційних законів. Йдеться про нарративи, що описують та оцінюють цей процес із різних ідеологічних та світоглядних позицій, відображаючи при цьому соціокультурні характеристики та цивілізаційні орієнтації різних суспільних груп.

Аналіз досліджень і публікацій. Із квітня 2015 року (після прийняття Верховною Радою декомунізаційних законів) процес декомунізації став однією з найактуальніших тем дискусій не лише для політиків та журналістів, а й для політологів, істориків, культурологів. У цих дискусіях нерідко висловлюються думки та оцінки, з яких випливає важливість та актуальність тих проблем, що їх мала вирішити декомунізація.

Першими критичними відгуками на декомунізаційні закони, їхній вплив на суспільне життя України були статті К. Дронової і Є. Стадного [8], Г. Койнаш [11], В. Кулика [13], Д. Марплза [27], О. Мотиля [28], А. Умланда [23]. Згодом вийшли статті, де розглянуто хід декомунізації в Україні (М. П'єцух [16] – про демонтаж радянських монументів у столиці, В. Артюха [1] – про декомунізацію в Сумах, Д. Сінченка [21] – про її перебіг у Кропивницькому, М. Тахтаулової [22] – про

Харків; оглядові статті Б. Короленка і М. Майорова [12], А. Портнова [18], М. Рябчука [20], Т. Ольшанські [29], А. Олійник [15], Г. Касьянова [9], О. Любарця [14] та ін.). Кілька праць присвячено аналізу впливу декомунізації на сферу культури у "галузевому" розумінні (як-от О. Балашової [2] про демонтаж радянських барельєфів та ін.). Майже не вивченою з культурологічного погляду залишається соціокультурна рецепція процесу декомунізації та її рефлексія, що виливається у створення нарративів про її причини, перебіг і наслідки.

Мета статті: виявити в потоці культурної комунікації в сучасній Україні основні нарративи про причини, головних діячів, перебіг та наслідки процесу декомунізації; з'ясувати суспільно-культурні та ідеологічні характеристики їхніх творців і поширювачів; визначити основні сюжетні лінії цих нарративів, їхніх позитивних і негативних персонажів; а також ключові ідеологеми (міфологеми) та вартості, втілені в кожному з цих нарративів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У публікаціях на цю тему у ЗМІ й навіть у наукових часописах можна бачити спроби створення ширших нарративів про декомунізацію, із сюжетними лініями, епічними узагальненнями, позитивними й негативними персонажами, пророцтвами щасливого або трагічного кінця. Попри майже той самий набір подій, текстів та фактів, що ля-

гали в основу цих оповідей, вони виявилися дуже різними за стилями, сюжетами, ідейним наповненням. Це відповідає відомій концепції Г. Вайта, що будь-який історик, творячи історичний наратив, вдається до літературних прийомів, вибираючи один із кількох сюжетних ключів – роману, трагедії, комедії, сатири тощо.

Серед оповідей про декомунізацію, що окреслилися в українських та зарубіжних ЗМІ, науковій та ненауковій літературі, бачимо різноманіття сюжетних ключів – від епічної трагедії до сатири. Наприклад, у травні 2015 року О. Шевель оцінила декомунізаційні закони в епіко-трагедійному ключі:

"...вони спровокували шквал нищівної критики з різних фронтів – починаючи від МЗС РФ до лідерів Компартії і членів колишньої ПР – Опозиційного блоку, українських правозахисних груп, українських істориків та західних експертів з українських питань, які написали колективного відкритого листа, де закликають накласти вето на два закони: про правовий статус бійців та про засудження тоталітарних режимів" [24].

Бачимо тут елементи міфичного наративу: трагічні метафори (нищівний шквал, фронт), епічних лиходіїв (МЗС Росії, Компартія), місцевих і зарубіжних рятівників (правозахисні групи й історики). Із різноманітного масиву текстів про декомунізацію формуються різні наративи про неї. Можна вказати кілька основних наративів, що побутують у культурному просторі України, від однозначно прихильних – до виразно негативних. Деякі вже викристалізувалися, мають своїх героїв та лиходіїв, інші залишаються у "газоподібному стані" сукупності відгуків та оцінок, поєднаних схожими ідеологічними настановами та баченням авторами процесу і перспектив декомунізації.

"Наратив очищення"

Головний позитивний наратив – це представлення декомунізації її ініціаторами як назрілого й очікуваного всім суспільством майже-сакрального акту, який, за висловлюванням О. Ляшка, є очищенням від бруду, змиванням гріха, який не давав Україні побачити свій справжній демократичний шлях, або ж, за словами В. Ющенко, є одяганням України в чисту сорочку.

Зразком такого наративу є стаття працівників УІНП Б. Королєнка і М. Майорова [12], написана в розпал перейменувань і демонтажу монументів. Вона має епічний стиль, посилення на недавню історію України з погляду назрівання в суспільстві усвідомлення потреби в декомунізації:

"Досі державні ініціативи щодо переосмислення тоталітарного минулого мали половинчастий характер. По містах і селах, названих на честь більшовиків, учням у школі розповідали про УНР та День Соборності. Вшановуючи пам'ять жертв Голодомору, люди запалювали свічки на вулицях з іменами організаторів геноциду. Міліція та армія незалежної України начепили кокарди з тризубом, але й надалі виводили своє походження від чекістів та червоногвардійців" [12].

Причина такого становища – в неготовності суспільства до прощання з радянською спадщиною, за винятком національно свідомої Галичини: "Саме українське суспільство, за винятком кількох західних областей, теж здебільшого не було готове тиснути на владні інституції "знизу", щоб примусити їх до необхідних перетворень" [12].

А після Євромайдану суспільству допомогли дозріти народні депутати своїм історичним рішенням: "Ухвалення декомунізаційного закону без перебільшення дало змогу здійснити давню мрію мешканців села Ленінське на Київщині – повернути селу його історичну назву Тарасівка, дану на честь українського Кобзаря" [12].

Далі наведено кілька комічних прикладів того, як місцеві ради деяких міст намагалися обійти декомунізаційні закони. Закінчується стаття твердженням, що Вер-

ховна Рада за допомоги експертів та УІНП прийме правильні рішення щодо нових назв міст і сіл. У цьому та інших зразках *наративу очищення* суб'єктом декомунізації виступає здебільшого вся Україна або національно свідомо частина суспільства, а противниками – політичні й ідейні нащадки радянського режиму. Схоже бачення демонструє й керівництво УІНП [4]. У розділі "Декомунізація" на веб-сайті відомства є тексти та інфографіка, що мають пояснити зміст і призначення декомунізаційних законів. Для кожного закону є окремий плакат із відповідним гаслом ("Відкриваємо архіви про злочини комунізму..."; "Віддаємо шану борцям за свободу України, повертаємо моральний борг"; "Повертаємо народу справжню пам'ять про роки війни і позбавляємося радянського кліше"; "Засуджуємо нацистський та комуністичний режими, забороняємо їх пропаганду"). Є на веб-сайті й новини про хід перейменувань топонімів і демонтаж радянських монументів.

Іншу міфологізовану стилістику "очищення" вживають декомунізатори-політики: для них суб'єкт декомунізації – це передусім вони самі. В емоційно-оптимістичному ключі оцінка події 9.04.2015 співавтор законів – народний депутат Ганна Гопко в інтерв'ю "Телекритиці" (19.04.2015):

"Сьогодні воістину чистий четвер! Український парламент прийняв у цілому чотири історичних закони, на які Україна чекала довгі 23 роки.

...Через рік ніяких пам'ятників Леніну й вулиць імені партз'їзду в Україні не буде. Після підписання Президентом цих законів Україна остаточно й безповоротно пориває з комуністичним рабством... Це історичний день, значення якого оцінять наші нащадки" [5].

А лідер Радикальної партії О. Ляшко (теж співавтор законів) наголошував, що саме він і його партія добилися їх прийняття, й прогнозував, що внаслідок декомунізації Україна оновиться, стане демократичною і європейською.

Мотив отождолення декомунізації не лише з очищенням від "радянщини", а й із демократизацією та європейськими вартостями притаманний деяким науковцям – прихильникам декомунізації. Наприклад, А. Олійник кваліфікує закони від 9.04.2015 як "відхід від тоталітарних практик урядування", "відновлення прав жертв політичних репресій та інших злочинів проти людства" і як "формування громадянської толерантності та дотримання прав і свобод людини" [15].

Частинною "наративу очищення" є негативні репрезентації противників декомунізації. Для цього критичне ставлення до неї частини суспільства пояснюється поганою інформованістю та упередженнями тих, хто ностальгує за СРСР; опоненти зображуються як свідомі чи не-свідомі агенти "руського мира", вороги нашої незалежності, свободи та демократії: "Абсолютна більшість тих (*депутатів* – О. Гр.), хто не голосував 9 квітня, впевнено тиснули на кнопку "за" 16 січня 2014 року, штовхаючи Україну в обійми проросійської диктатури" [4].

У наративу "очищення" є й ширші репрезентації позицій опонентів – наприклад, стаття С. Рябенка "Десять міфів про декомунізацію в Україні" на сайті *EuroMaidanPress*. Обраний ним спосіб опису позицій опонентів – зображення їхніх закидів як "міфів", що не відповідають фактам. На погляд С. Рябенка, існують такі "міфи" про декомунізацію:

- що вона не на часі, бо є важливіші справи – війна, корупція тощо;
- що вона відволікає увагу суспільства від браку реальних реформ;
- що перейменування вулиць потребує значних коштів;
- що суспільство, особливо старші люди, не хочуть перейменувань;
- що декомунізаційні закони ускладнять історичні дослідження;

- що визнання ОУН і УПА борцями за незалежність унеможливить об'єктивне дослідження... польсько-українського конфлікту;

- що декомунізаційні закони забороняють комуністичну ідеологію, обмежують свободу слова;

- що ними скасовано День Перемоги 9 травня і шанування ветеранів;

- що декомунізація ускладнить стосунки з Росією та такими країнами, як Китай.

Більшість "міфів" справді відображають закиди, повторювані різними критиками (від науковців до проросійських активістів). Однак С. Рябенко не згадує про інші закиди на адресу декомунізаційних законів: що встановлені ними заборони суперечать Конституції; що демонтаж монументів є нищенням пам'яток; що декомунізацію здійснюють "радянськими методами"; що визнання УПА зіпсувало стосунки із сусідньою Польщею. Можливо, тому що такі закиди значно складніше оголосити "міфами".

Наратив у романтичному ключі, за Г. Вайтом, має завершуватися тим, що герої, подолавши перешкоди, знаходять щастя. Для "нарративу очищення" таким "щасливим кінцем" стала заява В'ятровича в березні 2018 року про фактичне завершення декомунізації, принаймні щодо публічного простору.

Регіональний (децентралізований) наратив

Існує й трохи інакший варіант позитивного наративу декомунізації, що його доречно назвати *децентралізованим*. Він представлений у статтях харківських, сумських, кропивницьких, київських журналістів та активістів – В. Артюха [1], М. П'єцух [16], Д. Сінченка [21], М. Тахтаулової [22] та інших, де описано перебіг і наслідки декомунізації в їхніх містах, дано характеристики різних груп у місцевій владі та в громадах. У регіональних наративах немає наголосів на вікопомному прийнятті декомунізаційних законів, на рішучих діях влади з їх впровадження. Навпаки – влада (місцева й столична) зображена у кращому разі як ненадійний партнер місцевих патріотичних активістів. Скептичне змалювання в цих наративах влади та її ролі ґрунтується на реаліях не лише сходу та півдня, а навіть і Києва, але також і на закорінених антиелітистських світоглядних настановах багатьох українців.

Негативні наративи

Зусилля з формування в суспільній свідомості негативної репрезентації декомунізації як "націоналістичного вандалізму" розпочалися принаймні 2009 року, після видання президентом В. Ющенком указів, де йшлося про демонтаж пам'ятників організаторам Голодомору. Тоді цим активним займалися "антипомаранчеві" політики П. Симоненко, Н. Вітренко, Д. Табачник. У 2015 році їхню справу відроджували інші. Згадана Г. Гопко так охарактеризувала ситуацію у ЗМІ навколо прийняття декомунізаційних законів:

"Ми бачимо десятки статей із маніпуляціями про те, що начебто ветерани не зможуть вийти на травневі свята з орденами, тому що їх посадять у тюрми. Це відверта російська дискредитація українського парламенту для того, щоб загальмувати процес декомунізації" [5].

Тележурналіст В. Піховшек у статті "Разве справедливо, что Украине сейчас вместо "декоммунизации" втюхивают "бандеризацию"?" на сайті "Народный корреспондент" у травні 2015 р. подав перший начерк наративу декомунізації з погляду її політичних опонентів. Статтю стилізовано під "журналістське розслідування": напозір об'єктивний тон поєднується з маніпуляціями, натяжками та авторськими вигадками. Обраний Піховшеком наративний ключ можна визначити як поєднання трагедії з детективом і сатирою. Прийняття декомунізаційних законів у ньому – це "епизод в дьявольской меж-

дусобице нынешних властных политиков, реально не понимающих, что с исторической памятью шутить нельзя" [17]. Це також наслідок намагань "кон'юнктурника Яценюка" підставити президента Порошенка, котрий "пришел в ярость... ибо понимает, что оказался под ударом, независимо от того, подпишет законы, или нет: если да, то у него возникают проблемы на Юге и Востоке Украины, если нет, то на Западе" [17].

Піховшек також інтерпретує політику декомунізації як "спецоперацію" влади проти власного суспільства: "Каждый, кто находит здоровое и героическое в истории СССР, помимо преступлений, присущих этому государственному устройству, объявляется "совком", человеком с "советским менталитетом". Таких людей подвергают осмеянию, против них активно используют язык вражды. Цель этой спецоперации: украинцы, признавая советский режим в собственной стране "преступным", должны и осудить, и стыдиться его" [17].

Офіційне "визнання борців за незалежність" В. Піховшек інтерпретує так: "людей, например, из ОУН, объявляют чествовать во всех регионах Украины" [17]. Звідси – висновок: "Украине сейчас вместо "декоммунизации" втюхивают "бандеризацию" [17]. Далі він розвиває ту частину свого наративу, що її можна назвати "страшилками". Йдеться про небезпечні для мільйонів українців наслідки впровадження декомунізаційних законів. Це – "крупномасштабный передел собственности" [17] після визнання злочинним радянського режиму: "...признание Украиной "преступности коммунистического режима" в собственной стране со всей очевидностью поставит вопрос о том, кто же пострадал от этой "преступности". Кто является жертвой? Какая ему за это причитается компенсация? Он получил обратно то, что у него коммунисты забирали с 1917 года?" [17].

Друга "страшилка" – ініційоване російськими та проросійськими ЗМІ залякування наближенням "реституції" майна поляків, виселених із Західної України в 1940-х роках. Піховшек приєднується до цього залякування, нагадавши, що так було в країнах Балтії, де визнали радянський режим окупаційним.

Закид Піховшека про "бандеризацію" здобув чималу популярність і ліг в основу розвиненішого наративу, що його назвемо *"міфом про В'ятровича й бандеризацію України"*. Структурно й стилістично цей наратив не новий – він закорінений у давніших текстах, часто тих самих авторів, які критикували "націоналізацію історії" та "геноцидну концепцію Голодомору, нав'язану діаспорними націоналістами".

"Міф про В'ятровича й бандеризацію" – варіант "антинаціоналістичного" міфу, за яким українське суспільство ділиться на дві нерівні частини: "нормальну", ненаціоналістичну російськомовну більшість, не стурбовану проблемами мови, культури, історії, та агресивну, малоосвічену націоналістичну меншість, яка й спричиняє "суспільний розбрат", піднімаючи конфліктні теми. Аби та меншість виглядала ще непривабливіше, її зображують як не цілком українську, наголошуючи на її галицькому або діаспорно-заокеанському походженні. На роль головного лиходія в цьому міфі підійшов В. В'ятрович як галичанин і колишній керівник Центру досліджень визвольного руху, автор прихильних книжок і статей про УПА та Бандеру. До вітчизняних міфотворців долучилися й деякі західні автори, розповідаючи про "нового київського комісара пам'яті" [26] з більшовицько-бандерівськими замашками, який намагається "контролювати минуле нації" [26].

Серед активних творців "міфу про В'ятровича й бандеризацію" – львівський автор В. Расевич, у чиїх статтях навіть президент перетворюється на знаряддя в руках підступного маніпулятора: "...Незважаючи на мо-

лодій вік, активним промотором такої, можна сказати, директивної (шляхом видачі президентських указів) історії був уже тоді Володимир В'ятрович" [19].

За Расевичем, у квітні 2015 року українцям замість декомунізації лихі в'ятровичі підсунули антирадянщину, русофобію й бандеризацію:

"Такий розворот подій (*Євромайдан і російська агресія* – О. Гр.) не міг не відбитися на українській історичній політиці, і особливо активні актори пустили її в русло антирадянськості та, відповідно, антиросійськості... Під прикриттям ідеї декомунізації було намішано вкрай багато суперечливих моментів. ...Закон "Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України в ХХ столітті"... це типова спроба законодавчим актом визначити перелік позитивних героїв в історії України" [19].

Довільна інтерпретація законів Расевичем є породженням кількох світоглядних стереотипів. Перший: ототожнення "борців за незалежність" із героями. Якщо когось визнали борцем за національну незалежність, значить – "героїзують". Це характерний галицький патріотичний стереотип, його, вочевидь, неусвідомлено поділяють навіть тамтешні противники "бандеризації". Другий стереотип: нездатність розрізняти критичне судження й особисту образу ("публічну зневагу"). Таке нерозрізнення у багатьох українців збереглося від радянських часів, коли всяку критику, не санкціоновану згори, оголошували наклепом, а санкціонована не обходилася без обплывування критикованого. Третій стереотип ліберальний: автор не припускає, що можна щось позитивне визнавати за "терористами", тим паче націоналістами, навіть якщо йдеться про факт їхньої боротьби за незалежність країни.

Зусиллями цього та інших авторів "міф про В'ятровича й бандеризацію" став, мабуть, найрозвиненішим нарративом декомунізації – в ньому вже є міні-нарративи про окремі етапи декомунізаційного процесу (попільне ухвалення законів, "героїзація бандерівських різунів", "ламання скульптур", насильницькі перейменування міст, "скасування Дня Перемоги", переслідування сивочолих ветеранів за носіння радянських нагород тощо).

Зовнішньою рамкою цього міфу є згаданий вище *grand narrative* сучасної історії України як протистояння "нормальної" більшості та галичансько-націоналістичної меншості. З нього ж беруться й узагальнені оцінки сучасного та пророцтва щодо майбутнього України.

Поширеним мотивом є звинувачення декомунізації в "совєтськості" її адміністративних методів. Наприклад, Г. Койнаш до поганих методів додає ще й погану ідеологію: "Так звані "декомунізаційні" закони в їх поточній формі дуже нагадують совєтську практику нав'язування певної ідеології як правильної" [11].

Інший поширений мотив – заборона альтернативних опіній про радянський режим та про УПА, нібито запроваджена декомунізаційними законами. Насправді заборона стосується, по суті, публічного обстоювання однієї опінії – такої, що заперечує чи виправдовує злочини радянського режиму.

Ще один міні-нарратив – про нав'язування громадянам націоналістичних назв їхніх вулиць і міст. Так, зокрема, зобразив цей процес у Києві Г. Касьянов: "...Люди, которые продвигали переименование, и не только в Киеве, хорошо организованы. Ядро – партия "Свобода". Внешняя поддержка – Институт национальной памяти, во главе которой стоит человек, активно продвигающий определенный миф ОУН и УПА... Эти люди организованы, ...в некотором смысле они "специалисты" в вопросах смены табличек, спиливания заборов, ломания скульптур, факельных шествий и скандирования лозунгов. А люди, которые выступали против, – просто "жители сто-

лицы". У них были предложения переименовать название местности, но разве разрозненные голоса могут превозмочь организованный рев?" [6].

Як бачимо, тут до конкретного випадку (рішення Київради про надання колишньому Московському проспекту імені С. Бандери) дописуються не лише звичні лиходії на чолі з В'ятровичем, а й набір типових форм бандерівської діяльності, від "факельных шествий" – до нищення творів мистецтва ("ломания скульптур"), знайомий нам зі статей Д. Табачника та заяв ЦК КПУ десятилітньої давності про "вандалів-фашистів у вишиванках". Пригадано й г'ранд-нарратив "бандеризації України галичанами", частиною якої є сучасна декомунізація:

"...раньше культ Бандеры, ОУН и УПА был локальным. А теперь его хотят "натянуть" на всю Украину, и не просто натянуть, а еще и принудить граждан чувствовать этих людей и организации. А если вы их критикуете, вы нарушаете закон" [6].

До демонізації "в'ятровичів", розпочатої ліберальними критиками декомунізації, долучилися й учораšní комуністи та регіонали. Житомирська прокомуністична газета "Сільське життя" в дописі про прибуття зроблених у Китаї бульдозерів для ремонту місцевої об'їзної дороги (липень 2018) не обійшлася без згадки про міфічних лиходіїв:

"Як не намагаються *нинішні в'ятровичі-мерзотники*, по-більшовицьки, силоміць, стерти з пам'яті нашого народу славні економічні здобутки Радянської України часів правління комуністичної партії, все ж саме з Китаю, де успішно править країною комуністична партія, вже прибула партія нової техніки для реконструкції дороги Північного обходу навколо Житомира" [10].

Своєрідною інверсією, антитезою міфу про "бандеризацію" можна назвати висловлювання деяких декомунізаторів про те, що Євромайдан 2013–2014 року був "продовженням боротьби УПА", адже активісти Майдану "ділилися на сотні, як в часи УПА" (ніби ніде більше поділу на сотні не було), над Майданом "майорів червоно-чорний прапор", а "офіційним вітанням стало бандерівське "Слава Україні"" [4].

Переконали критику такої репрезентації дав Я. Грицак [7]. Однак довірливість до "міфу про в'ятровичів" як головних декомунізаторів виявляють не лише його опоненти, а й деякі прихильники. Якщо М. Рячук лише мимохідь назвав очолений В. В'ятровичем УІНП "головним архітектором декомунізації" [20], то історик Н. Яковенко в інтерв'ю "Цензор.net" дала нашому героєві ще вищу оцінку:

"Теперішній директор Інституту Володимир В'ятрович – історик, який пише де-в-чому суперечливі праці, з якими можна не погоджуватись, але те, що він здійснив декомунізацію блискавично та фактично силоміць, заслуговує, як на мене, на пам'ятник. Понад два десятиліття по всій Україні стирчали монументи Леніна, нас оточували радянські назви, які неминуче впливали на "історичну пам'ять", а отже – й на ототожнення людиною себе з Радянським Союзом. В'ятровичу ж вдалося справитися з цим абсурдом без особливих трагедій і побоїщ" [25].

А. Портнов констатував подібність між дискурсами-опонентами в суперечках навколо декомунізації: "У запалі суперечки часто геть непомітно залишається різюча подібність, наприклад, "антидонецької" та "антигаличанської" риторики. В обох нарративах присутнє уявлення про зіпсований ідеал (залежно від позиції – європейський чи православний), грубо спрощений образ уявленої протилежної групи ("галичани", "жителі Донбасу") як наділеної "ідентичністю" чи "цінностями", що їх та група буцімто агресивно нав'язує решті країни, тим самим заважаючи їй "нормалізуватись" [18].

Тут, однак, теж є спрощення. Негативні регіональні стереотипи "немитих галичан-бандерівців" та "донецьких бандюків" не породжені декомунізацією, вони існують здавна й експлуатуються в політичній риторичі, як і позитивні стереотипи "галицького П'ємонт" та "індустріально найрозвиненішого Донбасу, який усіх годує". Як засвідчують науковці, зокрема й сам А. Портнов, регіональні ідентичності є реальністю, їхні групові світоглядні настанови й цінності справді різняться, тож чому б політикам не експлуатувати їх, і в тому, що вони це роблять у схожий спосіб, немає нічого нового.

Цікавими є особливості експлуатації регіональних стереотипів у дискусіях навколо декомунізації. Пряма, "груба" експлуатація негативних стереотипів має місце у соціальних мережах, натомість респектабельні диспутанти, які називають себе експертами, вдаються до експлуатації непрямой, ґрунтованої на реаліях. Наприклад, коли Г. Касьянов звинувачує декомунізаторів у тому, що вони намагаються розтягнути культ Бандери й УПА на всю Україну, то за цим стоїть принаймні той факт, що згаданий культ таки мав і досі переважно зберігає регіональний, галицько-волинський характер. А коли В. В'ятрович говорить, що Донбас і Крим слугували мобілізаційною базою для сепаратизму й російської агресії [4], то фактами тут є і сепаратизм, і російська агресія, й проросійські настанови значної частини населення згаданих регіонів.

Ліберальні наративи

М'якшу й сюжетно спрощену критичну репрезентацію декомунізації можна назвати *ліберальним наративом*. Він сформований зусиллями тих, хто позиціонує себе як інтелектуали та експерти, обстоювачі європейських демократичних цінностей та підходів до політики пам'яті, а також – як іноземні знавці України. У їхніх статтях, інтерв'ю, виступах (А. Умланд [23], Я. Грицака [7], О. Шевель [24], Г. Койнаш [11]), у відкритому листі до президента П. Порошенка [3] декомунізація постає як помилковий курс малопрофесійної української влади. Окремі елементи цього наративу (як-от закиди в обмеженні демократичних свобод, в ігноруванні думки громадськості, жителів сходу) зустрічаються й у текстах, віднесених нами до "міфу про бандеризацію". Це не дивно, адже будь-яка міфологія є колажем, змонтованим переважно з готових блоків (ідей, символів, сюжетних ліній, навіть персонажів), запозичених із раніших міфів, наративів, ідеологій. Важливою є та система ідей, символів і настанов, що утворюється із уламків різного походження. У цьому плані між "міфом про бандеризацію України" та проєвропейським ліберальним наративом є важливі відмінності. Зокрема, це – місце, відведене аргументові про недемократичний характер передбачених декомунізаційними законами заборон. Для "міфу про бандеризацію" він має суто декоративний характер, а для ліберальних авторів декомунізаційні заборони – головний, ключовий елемент їхньої критики, й фактично єдиний, у якому ліберали мають схожу позицію з проросійськими групами.

Ліберальна репрезентація – це ще не розвинений наратив з виразним сюжетом, а радше проєкція на декомунізацію старішого й ширшого ліберально-прогресистського наративу про взаємини України із Заходом, про її місце в сучасному світі. Він представляє Україну як політично, економічно й культурно відсталу, приречену наздоганяти очолений Заходом прогрес людства. Дії української влади, особливо ті, що не є виконанням приписів західних експертів, змальовуються як поведінка чи то нерозумного, неслухняного підлітка, чи то агресивного молодика-скінхеда, якого "охмурили" праві радикали. Американський науковець О. Мотиль вважає такі репрезентації частинною гегемо-

ністичного й орієнталістського погляду Заходу на Схід, до якого включають і Україну. Такий погляд "зводить українську історію до статусу другорядного сюжету у великих історичних наративах, позбавляє українців власного голосу, малюючи їх як есенційного "Іншого" – дикого, нерозумного, схильного до насильства й руйнування" [28].

Серед творців ліберального наративу нема єдності в тому, що саме "не так" у політиці декомунізації. Наприклад, для В. Расевича проблемою є "монополізація політики пам'яті", доказ чого – існування УІНП як органу виконавчої влади [19], а Я. Грицак переконаний, що УІНП "не можна назвати виразителем офіційної лінії, поскільки такої лінії не существует" (доказ – розбіжності в заявах президента П. Порошенка та "радикала" О. Ляшка) [7].

У ліберальному наративі помітні кілька основних мотивів:

- некомпетентність української влади, її "неєвропейськість" (А. Умланд – про те, що з українських урядовців такі політики, як зі Сталлоне боксер) [23];

- загроза демократії від декомунізації (лейтмотив багатьох виступів як західних, так і вітчизняних ліберальних експертів);

- "небезпека розбрату", що її створює декомунізація (як-от у закиді Г. Койнаш, що влада знову "не прислухалася до Сходу" [11]);

- мотив історичний ("намагання влади приховати похмури сторінок націоналістичного минулого" [23]) – його деякі критики-ліберали поділяють із критиками- "ватниками", а дехто додає згадки про "успіхи радянської модернізації" та про "більшовицькі методи в'ятровичів".

Усі ці мотиви служать обґрунтуванню головного послання ліберального наративу – що декомунізаційні закони є політичною помилкою, небезпечною для української демократії та європейської перспективи України.

Роль фіналу в ліберальному наративі спершу відігравали пророкування ганебного для України скасування декомунізаційних законів європейськими судами, та по трьох роках цей фінал себе дезавував.

Адаптований до українських умов (отже, прихильніший) варіант ліберального наративу вимальовується з текстів таких відомих інтелектуалів, як В. Кулик [13], М. Рябчук [20], О. Мотиль [28]. Вони згодні з критикою юридичних недоліків декомунізаційних законів і потребою в їхній корекції, але наголошують на необхідності декомунізації як такої, з огляду на російську імперську загрозу незалежному існуванню України. Тих лібералів, котрі виступають проти визнання УПА й засудження радянського режиму та оцінюють декомунізацію як правонаціоналістичну загрозу демократії, ці автори розглядають як таких, що не розуміють сучасних реалій – ні європейських, ні українських.

Висновок. Підсумовуючи огляд наративів декомунізації, що сформувалися чи ще тільки окреслилися в культурному просторі сучасної України, можемо констатувати: вони у своєму світоглядному різноманітті й політичній суперечливості віддзеркалюють суперечливі процеси суспільно-політичної, світоглядної, культурної трансформації, що їх переживає українське суспільство, переосмислюючи власне минуле.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюх В. Про зміну комуністичної топоніміки у місті Суми // *Historians*. 6.08.2016. [Електронний ресурс] / В. Артюх - Режим доступу: <http://historians.in.ua/index.php/en/istoriya-i-pamyat-vazhki-pitannya/1960-v-yacheslav-artuykh-pro-zminu-komunistychnoyi-toponimiky-u-misti-sumy> (дата звернення: 12.06.2018).
2. Балашова О. Як з українського дому знімали шкіру. Невиліковна хвороба декомунізації / О. Балашова // *Українська правда*. 19.08.2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2016/08/19/216764/> (дата звернення: 20.05.2018).

3. Відкритий лист науковців та експертів-українознавців щодо так зв. "Антикомуністичного закону" Президентів України П. О. Порошенку та Голові Верховної Ради України В. Б. Гройсману // Критика. – 2015, квітень. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://krytyka.com.ua/articles/vidkrytyy-lyst-naukovtsiv-ta-ekspertiv-ukrayinoznavsiv-shhodo-tak-zvanoho> (дата звернення: 20.05.2018).

4. В'ятрович В. Декомунізація і академічна дискусія / В. В'ятрович // Критика. – 2015, травень. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://krytyka.com.ua/solutions/opinions/dekomunizatsiya-i-akademichna-dyskusiya> (дата звернення: 20.08.2016).

5. Гаїна Гопко: "Чого ні в кого не виникає питання, чому в нас не може діяти нацистська партія?" Телекритика. 19.04.2015. [Електронний ресурс] / Г. Гопко – Режим доступу: <http://ru.telekritika.ua/kontekst/2015-04-19/106201> (дата звернення: 12.02.2018).

6. Георгій Касьянов: "Если бы Украинскою революция закончилась провалом, не было бы СССР". – А. Куриленко, Деловая столица, 4 июля 2018 г. [Електронний ресурс] / Г. Касьянов – Режим доступу: <http://www.dsnews.ua/economics/georgiy-kasyanov-petyura-vinnichenko-i-grushevskiy---vse-30052018220000> (дата звернення: 10.07.2018).

7. Грицак Я. Развитие украинской культуры памяти после 1991 года. Конференция "Извлекаем ли мы уроки из истории? Культура памяти как путь к европейскому взаимопониманию". Варшава, 27.10 – 30.10.2016. [Електронний ресурс] / Я. Грицак – Режим доступу: http://gwminsk.com/files/yaroslav_gricak.pdf (дата звернення: 20.08.2018).

8. Дронова К., Стадний Є. Декомунізаційні закони: пропозиція правок / К. Дронова, Є. Стадний // Критика. – 2015, травень. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://krytyka.com.ua/solutions/opinions/> (дата звернення: 10.08.2016).

9. Касьянов Г. Историческая политика и "мемориальные" законы в Украине: начало XXI в. / Г. Касьянов // Историческая экспертиза. – 2016. – № 2. – С. 28–56.

10. Китайські комуністи вийшли на трасу. // Сільське життя, 20.07.2018. [Електронний ресурс] – Режим доступу: silke.org/glavnaya/3126-kitayski-komunisti-viyshli-na-trasu.html (дата звернення: 30.07.2018).

11. Коїнаш Г. "Декомунізаційні" закони: небезпечний потенціал сіяння розбрату і гарантований судовий розгляд у Страсбурзі. // Критика. [Електронний ресурс] / Г. Коїнаш – 2015, травень. – Режим доступу: <https://krytyka.com.ua/solutions/opinions/> (дата звернення: 10.08.2016).

12. Короленко Б., Майоров М. Похорон богів. Як Україна очищається від тоталітарної спадщини // Український тиждень. – № 47 (419), 25.11.2015. [Електронний ресурс] / Б. Короленко, М. Майоров – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/152412> (дата звернення: 20.05.2018).

13. Кулик В. Про неякісні закони та нечутливих критиків / В. Кулик // Критика. – 2015, травень. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://krytyka.com.ua/solutions/opinions/pro-neyakisni-zakony-ta-nechutlyvykh-krytykiv> (дата звернення: 20.05.2018).

14. Любарець А. Вандалізм як інструмент української політики пам'яті щодо радянського монументального спадку (2009-2015) / А. Любарець // Український історичний збірник. Випуск 19. – К.: Інститут історії України НАН України, 2017. – С. 324 – 336.

15. Олійник А. Реформа у сфері політики пам'яті: проміжні підсумки виконання "декомунізаційних законів" / А. Олійник // Аналітична доповідь від громадськості у форматі Shadow report. – К., 2017. – 27 с.

16. П'єцух М. Щорс в законі. Як Кличко провалив декомунізацію / М. П'єцух // Українська правда. 20.05.2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2016/05/20/7109125/> (дата звернення: 20.05.2016).

17. Пиховшек В. Разве справедливо, что Украине сейчас вместо "декомунізації" втюхивают "бандеризацию"? Народный корреспондент. 11.05.2015. [Електронний ресурс] / В. Пиховшек – Режим доступу: <http://nk.org.ua/politika/argumenty-pochemu-petr-poroshenko-doljen-ne-podpisuyat-zakony-o-dekomunizatsii-6264> (дата звернення: 20.09.2017).

18. Портнов А. Про декомунізацію, ідентичність та історичні закони дещо інакше / А. Портнов // Критика. – 2015, травень. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://krytyka.com.ua/solutions/opinions/pro-dekomunizatsiyu-identychnist-ta-istorichni-zakony-deshcho-inakshe> (дата звернення: 20.05.2016).

19. Расевич В. У вільній декомунізованій державі. Про монополізацію політики пам'яті в Україні / В. Расевич // Zaxid.net. 23.05.2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zaxid.net/u_vilnyy-dekomunizovanyy-derzhavi_n1392642 (дата звернення: 20.05.2016).

20. Рябчук М. Ю. Декомунізація чи деколонізація? Що показали політичні дискусії з приводу "декомунізаційних" законів? / М. Ю. Рябчук // Наукові записки ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2016. – Вип. 2 (82). – С. 104–117.

21. Січченко Д. Кропивницький: місто паралельних вимірів / Д. Січченко // eastbook.eu. – Листопад, 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.eastbook.eu/ua/2016/11/kropivnytskyi-misto-paralельnih-vimiriv> (дата звернення: 19.05.2017).

22. Тахтаулова М. Зміни символів чи символічні зміни або декомунізація по-харківськи / М. Тахтаулова // Historians. 11.04.2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://historians.in.ua/index.php/en/istoriya-i-pamyat-vazhki-pitannya/1870-mariia-takhtaulova-zminy-symvolichny-chy-symvolichni-zminy-abo-dekomunizatsiya-po-kharkivsky> (дата звернення: 30.06.2018).

23. Умланд А. Сильвестр Сталлоне как боксер, или Эффект зрелищности. По поводу законов о декоммунизации и экспертной среде в Украине. / А. Умланд // Новое время. 28.05.2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nv.ua/opinion/umland/silvestr-stallone-kak-bokser-ili-effekt-zrelischnosti-50871.html> (дата звернення: 30.06.2018).

24. Шевель О. Щоб відповісти європейським стандартам, закони "про декомунізацію" потребують змін / О. Шевель // Українська правда. 7.05.2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/05/7/70667210/> (дата звернення: 17.06.2018).

25. Яковенко Н. (інтерв'ю) Без Леніна, але з Гавелом та Шухевичем: Три роки декомунізації. / Н. Яковенко // Цензор.net. 18.05.2018. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/resonance/3066835/bez_lenina_ale_z_gavelom_ta_shuhevychem_ry roky_dekomunizatsiyi (дата звернення: 30.06.2018).

26. Cohen J. The Historian Whitewashing Ukraine's Past / J. Cohen // Foreign Policy. – May 2, 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://foreignpolicy.com/2016/05/02/the-historian-whitewashing-ukraines-pastvolodymyr-viatrovych/> (дата звернення: 23.06.2018).

27. Marples D. Decommunisation in Ukraine. Implementation, pros and cons / D. Marples // *New Eastern Europe*. – September 16, 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://neweasterneurope.eu/post-author/david-marples/> (дата звернення: 23.10.2016).

28. Motyl A. De-Communization, Hannah Arendt, and Ukrainian Nationalism / A. Motyl // *World Affairs*. – 2015. – July 28. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://worldaffairsjournal.org/blog/alexander-j-motyl/de-communization-hannah-arendt-and-ukrainian-nationalism>

29. Olszański Tadeusz A. Wielka dekomunizacja. Ukraińska polityka historyczna czasu wojny / A. Olszański Tadeusz // *Punkt Widzenia*. – Numer 65. – Warszawa: Centre For Eastern Studies. – 2017. – 52 s.

REFERENCES

1. Artiukh, V. (2016). Pro zminy komunistychnoi toponimiky u misti Sumy [On changes in Communist place names in Sumy]. *Historians.in.ua*, 6.08.2016. Retrieved from <http://historians.in.ua/index.php/en/istoriya-i-pamyat-vazhki-pitannya/1960-v-yacheslav-artiukh-pro-zminy-komunistychnoyi-toponimiky-u-misti-sumy>.

2. Balashova, O. (2016). Yak z Ukrainskoho domu znyaly shkiru: Nevylikovna khvoroba dekomunizatsii [How the Ukrainian House was skinned. The incurable disease of Decommunization]. *Ukrainska pravda*. 19.08.2016. Retrieved from <https://life.pravda.com.ua/culture/2016/08/19/216764/>.

3. Vidkrytyy list naukovtsiv ta ekspertiv-ukrayinoznavsiv shhodo tak zv. "Antikomunistichnogo zakonu" Prezidentovi Ukraini P. O. Poroshenku ta Golovi Verhovnoi Radi Ukraini V. B. Grojsmanu [Open letter of scholars and experts on Ukraine about so-called 'Anti-Communist Laws' to President of Ukraine Petro Poroshenko]. *Krytyka*, April 2015. Retrieved from <https://krytyka.com.ua/articles/vidkrytyy-lyst-naukovtsiv-ta-ekspertiv-ukrayinoznavsiv-shhodo-tak-zvanoho>.

4. Viatrovych, V. Dekomunizatsiya i akademichna dyskusia [Decommunization and academic discussion]. *Krytyka*, 2015, traven. Retrieved from <https://krytyka.com.ua/solutions/opinions/dekomunizatsiya-i-akademichna-dyskusiya>.

5. Hanna Hopko: Choho ni v koho ne vynykaє pyttannya, chomu v nas ne mozhe dyaty nazistska partiya? [Why no one asks why can't we have a Nazi party?]. *Telekritika*. Retrieved from <http://ru.telekritika.ua/kontekst/2015-04-19/106201>.

6. Georgij Kasjanov. Yesli by Ukrainaska revolutsia zakonchilas provalom, ne bylo by USSR [If Ukrainian revolution were a failure, USSR wouldn't have existed]. *Delovaia stolitsa*. 4.07.2018. Retrieved from <http://www.dsnews.ua/economics/georgiy-kasyanov-petyura-vinnichenko-i-grushevskiy---vse-30052018220000>.

7. Hrytsak, Y. (2016). Razvitie ukrainkoj kultury pamiaty posle 1991 goda [Development of Ukraine's memory culture since 1991]. Conference "Izvlakaem li my uroki iz ystoryy? Kultura pamiaty kak put k evropeiskomu vzaimoponymaniyu". Varshava, 27.10 – 30.10.2016. Retrieved from http://gwminsk.com/files/yaroslav_gricak.pdf.

8. Dronova, K., Stadny, Y. (2015). Dekomunizatsiini zakony: propozytsiia pravok [The 'Decommunization Laws': a proposal of amendments]. *Krytyka*, traven. Retrieved from <https://krytyka.com.ua/solutions/opinions/>

9. Kasjanov, G. (2016). Istorycheskaia politika i "memorialnye" zakony v Ukraine: nachalo XXI v. [History politics and "the memorial laws" in XXI century Ukraine]. *Istorycheskaia ekspertiza*, 2, 28–56.

10. Kytaiski komunisty vyshly na trasu. [Chinese Communists on our roads] // *Silske zhyttya*. 20.07.2018. Retrieved from silke.org/glavnaya/3126-kitayski-komunisti-viyshli-na-trasu.html.

11. Koinash, H. (2015). "Dekomunizatsiini" zakony: nebezpechnyi potentsial siiannia rozbratu i garantovanyi sudoviy rozghlad u Strasburzi ["Decommunization laws": dangerous potential of discord and guaranteed court case in Strasbourg]. *Krytyka*, May. Retrieved from <https://krytyka.com/ua/solutions/opinions/>

12. Korolenko, B., Maiorov, M. (2015). Pokhoron bohiv: Yak Ukraina ochyshchaisia vid totalitarnoi spadshchyny [The burial of gods: how Ukraine cleans itself of its totalitarian heritage]. *Ukrainsky tyzhden*, № 47 (419), 25.11.2015. Retrieved from <http://tyzhden.ua/Society/152412>.

13. Kulyk, V. (2015). Pro neyakisni zakony ta nechutlyvykh krytykiv [On flawed laws and insensitive critics]. *Krytyka*. – Retrieved from <https://krytyka.com.ua/solutions/opinions/pro-neyakisni-zakony-ta-nechutlyvykh-krytykiv>.

14. Liubarets, A. (2017). Vandalizm jak instrument ukraїns'koї politiki pam'jati shhodo radjans'kogo monumental'nogo spadku (2009-2015) [Vandalism as a tool for Ukrainian politics of memory of Soviet monumental heritage (2009-2015)]. *Ukrainsky istorychnyy zbirnyk*. Institute of History, Nat. Academy of Sciences, 2017, 324–336.

15. Olinyk, A. (2017). Reforma u sferi polityky pamiaty: promizhni pidsumky vykonannya "dekomunizatsiinykh zakoniv" [Reform in memory policy: midterm results of implementation of 'Decommunization laws']. *A Shadow report*, Kyiv, 27.

16. Piecuch, M. (2016). Shchors v zakoni. Yak Klychko provalyv dekomunizatsiyu [Shchors-in-law: How Mayor Klitschko let the Decommunization down]. *Ukrainska pravda*. 20.05.2016. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/articles/2016/05/20/7109125/>

17. Pikhovshek, V. Razve spravvedlivo, chto Ukraine vmesto dekomunizatsii vtyukhivaiut "banderizatsiyu"? [Is it fair that Ukraine is given Banderization instead of decommunization?] *Narodnyy correspondent*. 11.05.2015. Retrieved from <http://nk.org.ua/politika/argumenty-pochemu-petr-poroshenko-doljen-ne-podpisuyat-zakony-o-dekomunizatsii-6264>.

18. Portnov, A. (2015). Pro dekomunizatsiiu, identychnist ta istorychni zakony deshcho inakshе [On Decommunization, identity, and 'historic laws' in a different way]. Krytyka, May. Retrieved from <https://krytyka.com.ua/solutions/opinions/pro-dekomunizatsiiu-identychnist-ta-istorychni-zakony-deshcho-inakshе>.

19. Rasevych, V. (2016). U vilnii dekomunizovanii derzhavi. Pro monopolizatsiiu polityky pamiaty v Ukraini [In a free, decommunized state: on monopolization of memory policy in Ukraine]. Zaxid.net. 23.05.2016. Retrieved from https://zaxid.net/u_vilnii_dekomunizovaniy_derzhavi_n1392642.

20. Riabchuk, M. (2016). Dekomunizatsiia chy dekolonizatsiia? Shcho pokazaly politychni dyskusii z pryvodu "dekomunizatsiinykh" zakoniv? [Decommunization or Decolonization? What did the discussions about 'Decommunization laws' show]. Naukovi zapysky IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2 (82), 104–117.

21. Sinchenko, D. (2016). Kropyvnytsky: misto paralelnykh vymiriv [Kropyvnytsky: a city of parallel dimensions]. eastbook.eu. Lystopad. Retrieved from <http://www.eastbook.eu/ua/2016/11/kropyvnytskyi-misto-paralelnykh-vymiriv/>

22. Takhtaulova, M. (2016). Zminy symboliv chy symbolichni zminy abo dekomunizatsiia po-kharkivsky. [Changed symbols or symbolic changes: 'decommunization' the Kharkiv way] Historians.in.ua, 11.04.2016. Retrieved from <http://historians.in.ua/index.php/en/istoriya-i-pamyat-vazhki-pitannya/1870-maria-takhtaulova-zminy-symboliv-chy-symbolichni-zminy-abo-dekomunizatsiia-po-kharkivsky/>

23. Umland, A. (2015). Sylvester Stallone kak bokser, ili Effekt zrelshchnosti [Sylvester Stallone as a boxer, or The performance effect]. Novoe vremia. 28.05.2015. Retrieved from <https://nv.ua/opinion/umland/silvestr-stallone-kak-bokser-ili-efekt-zrelshchnosti-50871.html/>

24. Shevel, O. (2015). Shchob vidpovidaty europeiskym standartam, zakony "pro dekomunizatsiiu" potrebiut zmin [To meet European standards, the 'decommunization laws' should be amended]. Ukrainska pravda. 7.05.2015. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/05/07/7066721/0>

25. Yakovenko, N. (interview). Bez Lenina, ale z Havelom ta Shukhevychem. Try roky dekomunizatsiiv [Lenin-less, but with Havel and Shukhevych: 3 years of decommunization]. // Cenzor.net. 18.05.2018. Retrieved from https://ua.censor.net.ua/resonance/3066835/ bez_lenina_ale_z_havelom_ta_shukhevychem_ry_roky_dekomunizatsiiv.

26. Cohen, J. (2016). The Historian Whitewashing Ukraine's Past. Foreign Policy. May 2. Retrieved from <https://foreignpolicy.com/2016/05/02/the-historian-whitewashing-ukraines-pastvolodymyr-viatrovych/>

27. Marples, D. (2016). Decommunisation in Ukraine. Implementation, pros and cons. New Eastern Europe, September 16. Retrieved from <http://neweasterneurope.eu/post-author/david-marples/>

28. Motyl, A. (2015). De-Communization, Hannah Arendt, and Ukrainian Nationalism. World Affairs, July 28. Retrieved from <http://worldaffairsjournal.org/blog/alexander-j-motyl/de-communization-hannah-arendt-and-ukrainian-nationalism>

29. Olszański Tadeusz, A. (2017). Wielka dekomunizacja. Ukraińska polityka historyczna czasu wojny. *Punkt Widzenia*, 65. Warszawa: Centre For Eastern Studies.

Надійшла до редколегії 08.04.2019

А. А. Гриценко, канд. тех. наук, с. н. с.
Институт культурологии НАМ Украины
6-р Т. Шевченко, 50–52, Киев, 01032, Украина

НАРРАТИВЫ ДЕКОММУНИЗАЦИИ В КУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ УКРАИНЫ

Статья содержит культурологический анализ такого аспекта процесса декоммунизации в Украине, как сформированные в ходе общественной коммуникации нарративы, которые описывают и оценивают этот процесс с разных идеологических и мировоззренческих позиций, отчасти мифологизируя его. Анализ осуществлен с методологической перспективы культурных исследований: декоммунизация трактуется как социокультурное явление; это предполагает рассмотрение таких аспектов, как создание/продуцирование этого явления, его регулирование и общественная рецепция порожденных им идентичностей, его репрезентации в культурной коммуникации, оформленные в нарративы, из которых в статье рассмотрены четыре: "нарратив очищения", его региональный вариант, отрицательный нарратив "бандеризации" и либеральный нарратив.

Ключевые слова: декоммунизация, репрезентация, политическая мифология, национальная идентичность, историческая память, нарратив.

O. A. Grytsenko, Ph.D., Senior research fellow,
Institute of Culture Studies, National Academy of Arts of Ukraine
50-52, Taras Shevchenko boulevard, Kyiv, 01032, Ukraine

NARRATIVES OF DECOMMUNIZATION IN UKRAINE'S CULTURAL SPACE

The article offers a cultural study of one of key aspects of the decommunization process in contemporary Ukraine, formally started by the introduction of so-called 'four decommunization laws' adopted on April 4, 2015, as manifested in the country's cultural space through major narratives that describe, interpret and mythologize this process from various cultural and ideological positions and viewpoints.

The methodological background for the study is provided by well-known cultural studies' approach that, according to Paul Du Gay, Stuart Hall and others, presumes a systemic analysis of five key aspects of a given cultural phenomenon, namely, its production (creation), its consumption (reception), its regulation (by the state and other actors), its representations in culture (including narratives about it), and identities shaped or transformed by it. In this article, the penultimate part of a cultural study of Ukrainian decommunization is presented in detail. An overview of dozens of articles, columns, interviews and other texts about the decommunization in Ukrainian and foreign media demonstrates that there seem to be four main groups of decommunization narratives, tentatively named: the 'purification of Ukraine' narrative, the regional (or decentralized) narrative, the 'Bandera-ization' narrative, and the liberal narrative, each with its characteristic modes of emplotment (from epic romance to satire), with its civilization perspective, its set of symbols and values, its 'heroes' and 'villains'. Unsurprisingly, those portrayed as heroes in affirmative narratives (that of 'purification', for instance) tend to become villains in negative narratives, the head of Ukrainian Institute of National Remembrance Volodymyr Viatrovych being the most prominent one.

Keywords: decommunization, narrative, political mythology, national identity, historic memory.

УДК 111.852:78

I. V. Zhyvohliadova, Ph.D., Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine
irinavictz@gmail.com

MUSICAL CREATION OF "HUMAN" AS A SENSE-MAKING SENSUOUS WAY OF FORMING A CULTURAL SPACE

The article analyzes the specificity of revealing anthropo-creative principles of European culture as a musical practice of humanity. If we understand culture as a source, space, and the result of the spiritually-practical experience of mankind, then music appears as a specific, holistic system of specification and representation of this experience, a phenomenon that reflected the uniqueness and depth of the humanity world, a specifically sensual way of joining an intersubjective experience of rhythmization and harmonization of the human being. The expressive possibilities of language means of music art are considered in the context of the overall process of making a musical sound of human living space, the development of artistic practices of worldview and the world perception of medieval Christian culture in particular.

Key words: Christian culture, Byzantine culture, spiritual music, artistic worldview and world perception, musical sensibility, musical literary language, musical forms, liturgy.

Formulation of the problem. The development of art, music in particular, determines the nature of the real direction of deployment of the spiritual and practical potential of culture. Aesthetic creativity is immanently included in the multi-dimensional process of socialization of the individual. Its musical component reveals the human principles of European

culture in a special way. The need to address the theoretical solution to this problem is determined by the specific tasks of studying the musical practice of mankind – from the past to the future, as well as by the whole logic of the cognitive movement of aesthetic and cultural-philosophical knowledge in the circle of artistic creativity and perception.

© Живоглядова І. В.